

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

בס"ד

בס"ד

לימודי היסטוריה בחמ"ד

מחון פדגוגי

שאלון 29284

עולים חדשים

מועד קיץ תשע"ט

לשימוש פנימי בלבד.

המסמך לא עבר עריכה לשונית.

מינהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 91911. טל' נייד: 050-6282363 פקס' 02-5604018

כתובת אתר "שער הממשלה": <http://www.gov.il>

כתובת אתר המשרד: <http://www.education.gov.il>

bilhagl@education.gov.il

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

י"ב אלול, תשע"ט
12 ספטמבר, 2019

בס"ד

אל: המחנכים להיסטוריה בחמ"ד
מאת: בלהה גליקסברג, מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד

שלום רב!

שמחה לשלוח אליכם את המחוון הפדגוגי של שאלון העולים החדשים שסמלו 29284 שהתקיים במועד הקיץ תשע"ט.

מומלץ מאוד למורים המלמדים תלמידים עולים חדשים ללמוד גם את המחוון של שאלון 29281:

[מחוון פדגוגי 29281 - קיץ תשע"ט](#).

מבנה המחוון הפדגוגי:

א. הצגת השאלה כפי שהופיעה בבחינת הבגרות

ב. הצגת מטלות השאלה

ג. הצגת התשובות האפשריות

ד. סעיף "שימו לב" - פרוט הקשיים שהתגלו בתשובות תלמידים

ה. המלצות למורה.

בהצלחה רבה

בלהה

מנהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 91911. טל' 02-5604119 פקס 02-5604120

כתובת אתר "שער הממשלה": <http://www.gov.il>

כתובת אתר המשרד: <http://www.education.gov.il>

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

פרק ראשון

1. הצג את המטרה של הלאומיות המודרנית.
הסבר מדוע לאומנות (לאומיות קיצונית) עלולה לפגוע בקבוצות מסוימות בחברה.

מטלות השאלה:

הצגת המטרה של הלאומיות המודרנית.
הסבר פגיעה של לאומנות בקבוצות.

מה נדרש מן התלמיד?

ידע - לאומיות מודרנית, לאומנות.
הכרת מושגים- מטרה, פגיעה.

מיומנויות:

זיהוי המטרה והצגתה. הסבר קשר בין מושגים.

לימוד מושגים מופשטים- המושגים לאומיות, לאומנות הינם מושגים מופשטים בעלי משמעות קרובה אך שונה, נדרשת הוראה מגוונת לצורך הקניית המושגים.

תשובות אפשריות לשאלה:

הצג את המטרה של הלאומיות המודרנית-

הקמת מדינה עצמאית לאומה / האומה תמשול בשטח משלה / ללא התערבות של גורם חיצוני.

הסבר מדוע לאומנות עלולה לפגוע בקבוצות מסוימות בחברה

— הלאומנות רואה בלאום ערך עליון הגובר על כל שאר הערכים (כמו חירות ושוויון), ועל כן היא עלולה להוביל לאפליה / יחס עוין, כלפי מיעוטים במדינת הלאום.

— משום שלאומנות עלולה להוביל לתוקפנות כלפי אומה אחרת ולשלילת הזכות לריבונות מאותה אומה.

(מתוך המונח לאומיות)

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

שימו לב:

בשאלה זו, בלט הקושי בהפנמת מושגים מופשטים בהיסטוריה. תלמידים לא הבינו את המושג לאומיות מודרנית ואת ההבדל בין לאומיות לבין לאומנות. כלומר - היו תלמידים שראו בלאומיות ובלאומנות מושג אחד (עובדה שהובילה לתשובה שגויה בחלקה השני של השאלה).
תלמידים ראו את המושגים לאומנות ושלטון טוטליטרי כמושג זהה.
היו תלמידים שהתקשו בהבנת המילה מטרה. שימו לב שחשוב להשתמש בהוראה במונחים היסטוריים.
היו תלמידים שלא ענו על כל חלקי השאלה. חשוב לתרגל עם תלמידים פיצוח שאלות בגרות.

המלצות למורה:

שאלה זו התבססה על ידע שהובא במונח. חשוב לארגן לתלמידים את הנכתב במונח, על ידי לימוד מקדים ודיון בנושא בכיתה, קודם שמחלקים את המונחים.
בתכנון הלמידה כדאי לאתר מושגים קשים ללמידה, כגון: מאפיינים, מטרות, לאומיות, לאומנות, להסביר להדגים ולחזור.
חשוב לתרגל עם תלמידים קשר בין נושאים שונים בתכנית ההלימה.

2. הסבר כל אחת מן העמדות בוויכוח בין אליעזר בן יהודה ובין העדה האשכנזית ביישוב הישן בנוגע

לשימוש בשפה העברית בחיי היום-יום.

הצג פעולה אחת שעשה אליעזר בן יהודה כדי לקדם את השימוש היום-יומי בשפה העברית.

מטלות השאלה

א. הסבר שתי עמדות במחלוקת בין אליעזר בן יהודה לבין העדה האשכנזית ביישוב הישן בנוגע לשימוש בעברית.
ב. הצגת פעולה אחת של אליעזר בן יהודה לצורך הפיכת העברית לשפה מדוברת.

מה נדרש מהתלמיד ?

ידע - ישוב חדש, מלחמת השפות, אליעזר בן יהודה ופעולותיו.
מיומנויות - כתיבה של תשובה מפורטת ברמת הסבר - זיהוי והסבר של שני צידי המחלוקת.

תשובות אפשריות לשאלה:

הסבר את המחלוקת בין אליעזר בן יהודה לעדה האשכנזית בנוגע לשימוש בשפה העברית

- בן יהודה טען שיש להחיות את העברית / טען שיש להפוך את השפה העברית לשפה מדוברת, על מנת ליצור שפה שתאחד את כל קצות העם המפוזר / כי ראה בעברית ביטוי לאומי / ראה ביידיש שפה נחותה / על מנת לחזור לשפת התנ"ך.
- אנשי היישוב הישן טענו שהעברית היא שפת קודש ולכן אסור לחללה ולהשתמש בה בחיי היום-יום / טענו שהוא מכניס לשפה העברית מילים משפות זרות / הסתייגות מהניסיונות לקדם את העברית כשפה לאומית.

מנהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 91911. טל' 02-5604119 פקס 02-5604120

<http://www.gov.il> : "שער הממשלה"

<http://www.education.gov.il> : כתובת אתר המשרד

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

הצג פעולה שנקט אליעזר בן יהודה על מנת להפוך את העברית לשפה מדוברת

- הקים אגודות לדיבור עברי (שפה ברורה).
- הקמת ועד הלשון העברית (שעסק בחידוש מילים וכללי דקדוק).
- הוצאת עיתונים (השקפה / הצביל).
- פירש מילים מהתנ"ך / התלמוד / המדרשים.
- הוצאת מקראה ללימוד עברית בגני הילדים.
- הוא ובני משפחתו דיברו רק עברית (ובכך נתנו דוגמה אישית).
- כתיבת מאמרים בנושא השפה העברית בעיתונים שונים.
- הנהגת שיטה ללימוד עברית בבית הספר ("תורה ומלאכה").
- הוצאת מילון עברי (חדש).
- המצאת מילים חדשות בעברית.

(השיבה לציון, עמי 68-69)

שימו לב:

התלמידים היו צריכים להסביר / לכתוב בהרחבה ולא רק בכותרות את עמדות הצדדים, וכן להציג את הפעולה של אליעזר בן יהודה.

המלצות למורה:

חשוב לתרגל עם התלמידים כתיבת תשובות מפורטות שעונות על המטלה "הסבר".
חשוב לתרגל עם תלמידים במקרה של שאלה המבקשת הסבר מחלוקת לזהות קודם כל מהו נושא המחלוקת (במקרה שלנו שימוש בשפה העברית בחיי היום יום) ואז להציג דעות מנוגדות בנושא.

**3. הצג את ההבדל בין הציונות המדינית ובין הציונות המעשית.
הסבר מדוע הייתה הצהרת בלפור הישג חשוב בעיני התנועה הציונית.**

מטלות השאלה:

הצגת ההבדל בין הציונות המדינית לבין הציונות המעשית.
הסבר מדוע הצהרת בלפור הייתה הישג חשוב.

מה נדרש מן התלמיד?

ידע - ציונות מדינית, ציונות מעשית, הצהרת בלפור.

מיומנויות - הבנה של ההבדל הנדרש.

מנהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 91911. טל' 02-5604119 פקס 02-5604120

<http://www.gov.il> : "שער הממשלה"

<http://www.education.gov.il> : כתובת אתר המשרד

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

הצגת עמדות במחלוקת - הצגת עמדות מנוגדות של הזרמים בציונות.

פיצוח נכון של שאלת הסבר - בשאלת הסבר על התלמיד לכתוב את הידוע לו על הנושא תוך ביאור או פירוש הנושא ותוך ניתוח הפעולה, האירוע והשלכותיו. במקרים רבים יש ב"הסבר" הבהרת קשר בין מושגים. במקרה זה על התלמיד להבהיר את הקשר בין הצהרת בלפור והיותו שלב חשוב בהתפתחות התנועה הציונית.

תשובות אפשריות לשאלה:

הצג את ההבדל בין הציונות המדינית ובין הציונות המעשית.

— הציונות המדינית: יש לפעול כדי לקבל צ'ארטר / בדרך דיפלומטית, רק אחר כך לפעול כדי להעלות / ליישב יהודים.

— הציונות המעשית: יש לקבוע מעשים בשטח / עלייה / התיישבות / בנייה בארץ - ישראל, רק אחר כך לפעול כדי לקבל צ'ארטר.

(הר ברכה, עמ' 277-278; מט"ח, עמ' 331, 344, 377)

הסבר מדוע הייתה הצהרת בלפור הישג חשוב בעיני התנועה הציונית.

— משום שבהצהרת בלפור הכירה בריטניה / מעצמה חשובה, בזכותם של היהודים להקים בית לאומי בארץ - ישראל. / ציון דרך חשוב ביחס אומות העולם לתנועה הציונית.

— בעקבות ההצהרה קיוו שהאוכלוסייה היהודית בארץ - ישראל תגדל / שיתפתחו בארץ - ישראל תשתיות שיאפשרו להקים בעתיד מדינה עצמאית.

(השיבה לציון, עמ' 143-144)

שימו לב:

השאלה דרשה להציג את ההבדל בראיית הזרמים את דרכי הפעולה להקמת מדינה יהודית. תלמידים הציגו עמדות באופן חלקי ולא עמדו על הניגוד ביניהם.

המלצות למורה:

מומלץ לחדד בלימוד נושא המחלוקת בין הציונות המדינית למעשית את הנקודה המהותית המבדילה ביניהם, מה קודם למה.

מומלץ לעבוד עם התלמידים על מיומנות הצגת עמדות מנוגדות.

מומלץ לעבוד עם תלמידים על מיומנות הצגת עמדה, הכוללת עמדה ונימוק.

מומלץ לתרגל פיצוח שאלות ברמת הסבר.

מנהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 91911. טל' 02-5604119 פקס 02-5604120

כתובת אתר "שער הממשלה": <http://www.gov.il>

כתובת אתר המשרד: <http://www.education.gov.il>

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

4. לפניך הגורמים שהובילו לפרוץ מלחמת העולם הראשונה: מרוץ החימוש, המרוץ האימפריאלי, רצח יורש העצר האוסטרו-הונגרי.

בחר באחד מהם, והסבר כיצד הגורם שבחרת הוביל לפרוץ מלחמת העולם הראשונה. הצג מאפיין אחד של מלחמת העולם הראשונה.

מטלות השאלה:

בחירת גורם.

הסבר הקשר בין הגורם שנבחר לבין פרוץ המלחמה.

הצגת מאפיין אחד של המלחמה.

מה נדרש מן התלמיד?

ידע - גורמים למלחמה וקשר ביניהם. מאפייני המלחמה.

מיומנויות - הבחנה בין גורמים למאפיינים. הסבר קשר/סיבה ותוצאה.

תשובות אפשריות לשאלה:

הסבר כיצד מרוץ החימוש הוביל לפרוץ מלחמת העולם הראשונה

בגלל המתחים הפוליטיים הוגדל תקציב הביטחון במדינות אירופה / המדינות הצטיידו בנשק רב / חוזקו היחידות הצבאיות.

או:

הסבר כיצד המרוץ האימפריאלי הוביל לפרוץ מלחמת העולם הראשונה

כיבוש אזורים מעבר לים גרם למעצמות באירופה להתחרות ביניהן על השליטה עליהם ולמתח רב בעקבות זאת.

או:

הסבר כיצד רצח יורש העצר של אוסטרו-הונגריה הוביל לפרוץ מלחמת העולם הראשונה

רצח יורש העצר בידי אזרח סרבי בזמן ביקור רשמי של יורש העצר, גרם לאוסטרו-הונגריה להכריז מלחמה על סרביה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

הצג מאפיין של מלחמת העולם הראשונה

— המלחמה התאפיינה בהיקף נרחב מאוד / למלחמה הייתה השפעה על כלל התושבים של המדינות שהשתתפו בה / התפשטות הלחימה מן החזית הצבאית אל העורף האזרחי השפיעה על היבטים רבים בחיי האזרחים / השפיעה על ההשקעה במשאבים כמו כוח אדם/ייצור חקלאי/ייצור תעשייתי.

— הכלכלה הייתה מגויסת למלחמה / רבים מן העובדים בחקלאות ובתעשייה נעדרו מעבודתם / כלכלת המדינה הייתה צריכה לספק גם את צורכי הלוחמים וגם את צורכי העורף / כניסת נשים לתחומי עיסוק גבריים מובהקים.

— המלחמה הייתה מלחמת חפירות ממושכת.

— הצדדים הלוחמים השתמשו בטכנולוגיות לחימה חדשות כגון תותחים/מרגמות/טנקים/מטוסים/צוללות.

— במלחמה הופעלו לראשונה אמצעי לחימה המוניים.

— כל מדינה השתמשה באמצעי תעמולה שונים שנועדו לחזק את אוכלוסייתה ולוחמיה / לערער את האויב.

— יהודים נאלצו להילחם זה בזה / לראשונה שירתו יהודים גם בצבאות של מדינות ההסכמה וגם בצבאות של מדינות המרכז.

— במהלך המלחמה נערך טיהור אתני.

— המלחמה הדגישה את הפער בין מדינות שהיה בהן שלטון ריכוזי ובין המדינות הדמוקרטיות.

— המלחמה הובילה את אירופה/את העולם למשבר שלא היה כמותו לפני כן.

— הצטרפות של ארצות הברית למערכה הכריעה את המלחמה / מדינות ההסכמה ניצחו.

— המלחמה גבתה מחיר יקר. העריכו כי נהרגו בה מיליוני בני אדם.

(מתוך המונח מלחמת העולם הראשונה)

שימו לב:

השאלה דרשה לבחור גורם אחד ולהסביר כיצד גרם לפרוץ המלחמה.

השאלה דרשה להציג מאפיין של המלחמה (נושא נפרד במונח).

הנושא נלמד ברמת מונח, וחשוב שהתלמידים יהיו בקיאים בפרטים.

תלמידים רבים חזרו בסעיפים השונים על אותו גורם. חשוב ללמד תלמידים להשתמש בתשובות שונות בסעיפים השונים.

המלצות למורה:

מומלץ לעבוד עם התלמידים על בחירה נבונה.

מומלץ לעבוד עם התלמידים על כתיבת טיוטה שתבהיר להם האם הם בחרו נכון, ויודעים לענות על השאלה בהקשר למושג שנבחר על-ידם.

מנהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 91911. טל' 02-5604119 פקס 02-5604120

<http://www.gov.il> : "שער הממשלה"

<http://www.education.gov.il> : כתובת אתר המשרד

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

5. ציין שתי פעולות של ערביי ארץ ישראל נגד היישוב היהודי בפרעות תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939).
בחר באחד מארגוני המחותרת - ההגנה או האצ"ל.
ציין את שם הארגון שבחרת, והסבר את העמדה שלו בנוגע לוויוכוח על "הבלגה" או "תגובה" בתקופה זו.
מטלות השאלה:
ציין שתי פעולות של ערביי ארץ ישראל במהלך פרעות תרצ"ו-תרצ"ט.
בחר ארגון מחותרת, והסבר את העמדה שלו בוויכוח בין אנשי ההגנה לאנשי האצ"ל (הבלגה או תגובה).

מה נדרש מן התלמיד?
ידע - המרד הערבי תרצ"ו=תרצ"ט-מאפיינים וגורמים, ופעולות.
תפיסת הביטחון של היישוב היהודי בארץ ישראל בשנות ה-30 - הוויוכוח בין ההגנה לאצ"ל (הבלגה או תגובה)
מיומנויות - בחירה מושכלת.
הצגת עמדה ב ויכוח - נדרשת הצגה של עמדה, כשלכל עמדה יש טיעון ונימוק מתאים.

תשובות אפשריות לשאלה:

ציין פעולות שנקטו ערביי ארץ ישראל נגד היישוב היהודי או נגד השלטונות הבריטיים בשנים 1936-1939

- שביתה כללית / סגירת נמל יפו
- טרור כלפי יהודים / פרעות בדרכים / זריקת אבנים
- טרור כלפי בריטים / רצח מושל הגליל
- פגיעה ברכוש / בשדות / פגיעה בצינור הנפט
- אי תשלום מיסים כחלק ממרד אזרחי.

ציין ארגון והסבר את העמדה שלו בנוגע לוויוכוח על "הבלגה" או "תגובה" בתקופה זו.

- אנשי ההגנה היו בעד הבלגה / הימנעות מפגיעה באוכלוסייה שאינה מעורבת, כי טרור בחפים מפשע אינו מוסרי / יש לשמור על טוהר הנשק / הטרור יוביל לאיבוד התמיכה בציונות בדעת הקהל בבריטניה / להפסקת שיתוף הפעולה הביטחוני עם הבריטים / להחרפה חמורה ביחסים בין יהודים לערבים.
- אנשי האצ"ל היו בעד תגובה (גם אם תפגע באוכלוסייה בלתי מעורבת)/נקמה/התקפה / טרור (על טרור יש להגיב בטרור), כיוון שזהו האמצעי היחיד שירתיע את הערבים / בהבלגה יש פגיעה בכבוד הלאומי / התנהלות חלשה של מוסדות ההנהגה תוביל את הנוער לנקוט פעולות לא מסודרות, ועלולות להיות להן השלכות חמורות/ כדי שהבריטים לא יחשבו שאנחנו חלשים מדי ולא יאפשרו הקמת מדינה.

(השיבה לציון, עמ' 207, 219, 220)

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

שימו לב:

ציר זמן - השאלה מבקשת פעולות של הערבים מזמן המרד הערבי הגדול/תרצ"ו-תרצ"ט, תלמידים התבלבלו עם פעולות מתקופות אחרות (כמו קרבות תש"ח).

דרישת השאלה הסבר את העמדות (שאלת הסבר) דורשת הצגה של עמדות האצ"ל וההגנה בוויכוח "הבלגה תגובה", בתוספת נימוק. תלמידים הציגו את העמדה אך לא תמיד נמקו אותה.

בנוסף התלמידים התבלבלו בין העמדות של המחותרות בתרצ"ו-תרצ"ט לבין העמדות שלהן במלחמת העולם השנייה (הוויכוח שיתוף או מאבק).

המלצות למורה:

חשוב לעבוד על שאלות ציר זמן, ולהבחין בין תקופות (ולא בין שנים) בהתאם לאירועים מרכזיים בתקופה, דבר שיקל על התלמידים להבין את התהליך ברצף הזמן. מומלץ לתרגל תשובות ברמת הסבר.

פרק שני

6. שינויים בחיי היהודים בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20

א. בנספח לשאלה 6 מוצגת גלויה (מכתב עם תמונה) מתחילת המאה ה-20. בגלויה נראית משפחה יהודית מאוסטרו-הונגריה בליל הסדר.

הסבר כיצד שמירת המסורת היהודית באה לידי ביטוי בגלויה על פי אחד מן הרכיבים בה.

הסבר כיצד השתלבות של המשפחה היהודית בחברה הכללית באה לידי ביטוי בגלויה על פי אחד מן הרכיבים בה.

ב. הצג את הרעיון של "תורה עם דרך ארץ" של הרש"ר הירש, והצג פעולה אחת שהוא עשה כדי לקדם רעיון זה.

מטלות השאלה

ידע: מאפיינים של שמירת מסורת יהודית במאה ה-19.

מאפיינים של השתלבות בחברה במאה ה-19.

מיומנויות: ניתוח טקסט חזותי.

זיהוי רכיבים יהודיים וכללים בתמונה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

תשובות אפשריות:

א. הסבר כיצד באה לידי ביטוי השמירה על המסורת על פי אחד הרכיבים בגלויה

— השמירה על המסורת היהודית באה לידי ביטוי בסממנים שקשורים לליל הסדר: בכתובה בעברית צפון/מה נשתנה הלילה הזה/בנרות הדלוקים, שרומזים שהיהודים מסבים דווקא לארוחת ליל הסדר.

— אב המשפחה לבוש כיהודי דתי באמצעים: כיסוי ראש / זקן.

הסבר על פי רכיב מן הגלויה כיצד באה לידי ביטוי ההשתלבות בחברה על פי אחד הרכיבים בה

ההשתלבות בחברה הכללית באה לידי ביטוי בתמונתו של הקיסר פרנץ יוזף / כמה מן הנוכחים הם חיילים / הנשים יושבות בגילוי ראש כמנהג החברה הכללית. / בני המשפחה בלבוש אירופי מודרני / הריהוט נראה בורגני.

(הר ברכה, עמ' 181-182, מט"ח, עמ' 212-213)

ב. הצג את הרעיון של "תורה עם דרך ארץ" של הרש"ר הירש

יש להקפיד לשמור על כל מצוות התורה כהלכתן, אבל גם לקבל את הטוב שבמודרנה (כגון השכלה כללית / עבודה במקצועות חופשיים) / שינויי התקופה מהווים הזדמנות להתקדמות העולם והיהדות אם אינם עומדים בסתירה לתורה. / האמנציפציה מרחיבה את האפשרויות של העם היהודי להגשים את ייעודו. / קיום התורה צריך להיות משולב עם דרך ארץ, קרי — דרך העולם.

הצג פעולה שעשה כדי לקדם רעיון זה

— הרש"ר הירש בעצמו שילב השכלה כללית / למד באוניברסיטה, עם הקפדה על קיום מצוות.

— התחדשות היהדות באמצעות לימוד עיוני של התנ"ך / לשון הקודש / ספרות האגדה.

— הקמת בית ספר תיכון שבו שולבו מקצועות חול / לימוד עברית ולימודי קודש ברמה גבוהה.

— הקמת בית ספר לבנות — מעשה חלוצי באותם ימים.

— ייסד עיתון ("ישורון") להפצה של שיטת "תורה עם דרך ארץ".

— עידוד יצירתה של ספרות יפה שיש בה יראת שמיים.

— הרש"ר הירש כתב פירוש מעמיק לחמישה חומשי תורה ולתהלים.

— כתיבת ספרים שנועדו לחזק את השמירה על המצוות, כגון חורב / אגרות צפון.

(הר ברכה, עמ' 228-230, מט"ח, עמ' 269-279)

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

שימו לב:

תלמידים בבלבו בין תורה עם דרך ארץ לתורה ועבודה. חשוב בהוראה כאשר מלמדים נושאים שונים שיש ביניהם גם משותף להדגיש את ההבדלים ביניהם כדי למנוע בלבול.

המלצות למורה:

חשוב בסיום כל ספר לעשות ציר זמן של האירועים השונים ולתרגל שאלות מתקופות שונות כדי לעזור לתלמידים לא להתבלבל בין נושאים שונים.

7. "המזרחי" ו"הפועל המזרחי"

א. הצג את הסיבה להקמת תנועת "המזרחי" כתנועה נפרדת בתוך התנועה הציונית. הסבר כיצד הִצְדִּיק הרב ריינס את שיתוף הפעולה עם החילונים בתנועה הציונית.

ב. בנספח לשאלה 7 מוצגת כרזת בחירות של "הפועל המזרחי" משנת 1951. הצג את רעיון "תורה ועבודה" של "הפועל המזרחי". הסבר כיצד רעיון "תורה ועבודה" בא לידי ביטוי בכרזה, חוץ מן הכיתוב "תורה ועבודה". ציין מי היו שתי הקבוצות ש"המרד הקדוש" כוון נגדן.

מטלות השאלה:

ידע - הרקע להקמת תנועת המזרחי

התנועה הציונית.

האידאולוגיה של תנועת המזרחי

המרד הקדוש והשינוי שייצר מהמצב בגולה.

הקול הקורא של הרב ריינס.

רעיונות הפועל המזרחי

מיומנויות:

הבנת סיבה ותוצאה.

ניתוח כרזה

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

תשובות אפשריות:

א. הצג את הסיבה להקמת "המזרחי" כתנועה נפרדת בתוך התנועה הציונית

התנגדות לעיסוק של התנועה הציונית בנושאי תרבות ("פולמוס הקולטורה") / הקמת "הסיעה הדמוקרטית" / החשש שהתערבות בתכנים תרבותיים תוביל לחילון. / חשש שהעיסוק בענייני תרבות ורוח ירחיק את הציבור הדתי.

(הר ברכה, עמ' 281, מט"ח, עמ' 348)

הסבר כיצד הצדיק הרב ריינס את שיתוף הפעולה עם החילונים בתנועה הציונית

— אין התחברות מהותית / אין התחברות של קשר / קרבה / השפעה הדדית, אלא רק קשר טכני ותכליתי / לשם השגת המטרה (של הצלת יהודים).

— אם המוני יהודים דתיים יצטרפו לתנועה, הם יוכלו להשפיע על הצביון של התנועה הציונית.

— אין מדובר ב"תנועת גאולה" ולכן אין איסור של "דחיקת הקץ", אלא מדובר בתנועת הצלה מפני אנטישמיות / התבוללות.

— ציון ותורה משלימות זו את זו / הציונות היא חלק בלתי נפרד מהאמונה בתורת ישראל.

(הר ברכה, עמ' 282, מט"ח, עמ' 349)

ב. הצג את הרעיון "תורה ועבודה" של הפועל המזרחי

— תורה ועבודה: יש לעסוק גם בלימוד תורה וגם בעבודת אדמה/עבודת כפיים, כאשר העבודה מגשימה את התורה/העבודה היא חלק בלתי נפרד מקיום התורה.

(השיבה לציון, עמ' 172)

הסבר כיצד רעיון תורה ועבודה בא לידי ביטוי בכרזה

— גם בית כנסת וגם שדה חרוש / מפעל תעשייה, המבטאים את השילוב של שמירת מצוות וחיי עמל.

— שם המפלגה: מבטאת גם את היותה מפלגת פועלים (הפועל) וגם את היותה דתית (מזרחי).

— המילים "לוחמת על צביון דתי מקורי" — כלומר לא מספיק רק הצביון הדתי, אלא גם הייחוד שתנועת הפועל המזרחי מעניקה לצביון זה (עבודת כפיים).

מנהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 91911. טל' 02-5604119 פקס 02-5604120

<http://www.gov.il> : "שער הממשלה"

<http://www.education.gov.il> : כתובת אתר המשרד

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

ציין מי היו שתי הקבוצות שנגדן כוון המרד הקדוש

— המזרחי / יהודים דתיים שאינם מאמינים בשילוב של תורה ועבודה.

— החילוניים.

שימו לב: תלמידים רבים לא ציינו את שמות הקבוצות. חשוב לתרגל עם תלמידים פיצוח שאלות כדי להכין אותם טוב יותר לבחינה.

המלצות למורה:

לתרגל מענה על שאלות בגרות בכתב, לנתח מקורות חזותיים בנושאים רבים ככל האפשר.

פרק שלישי

8. הצג על מה מבוססת שנאת ישראל המסורתית.

הצג על מה מבוססת האנטישמיות המודרנית.

הצג פעולה אחת שנקטו הנאצים נגד היהודים עד פרוץ מלחמת העולם השנייה (1933-1939).

מטלות השאלה:

הצגת הבסיס לשנאת ישראל המסורתית.

הצגת בסיס לשנאת ישראל המודרנית.

הצגת פעולה שנקטו הנאצים נגד יהודים בתקופה שלפני המלחמה.

מה נדרש מהתלמיד?

ידע: הבחנה בין שתי התקופות של ימי הביניים לבין העת החדשה ביחס לשנאת ישראל. הבנת ציר זמן של האירועים בגרמניה לפני המלחמה והבחנה בין פעולות הנאצים לפני ואחרי פרוץ המלחמה.

הכרת המושגים: שנאת ישראל מסורתית ואנטישמיות מודרנית- תורת הגזע.

מיומנויות: הכרת ציר הזמן של התפתחות שנאת ישראל בתקופות השונות. הבחנה בין הייחודיות של האנטישמיות כלפי היהודים בכל אחת מהתקופות- הבסיס לשנאה.

הכרת ציר זמן של נושא השואה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

תשובות אפשריות:

הצג על מה מבוססת שנאת ישראל המסורתית:

- הנצרות קבעה כי היהודים צריכים להיות מושפלים עקב דחייתם את הנצרות. / שנאה על רקע דתי.
- שנאה על רקע כלכלי: הלוואה בריבית.
- שנאה כי מדובר במיעוט שונה / מתבדל.

הצג על מה מבוססת האנטישמיות המודרנית:

- תורת הגזע שלפיהן האנושות מחולקת לגזעים עליונים ונחותים / קיים מאבק בין הגזעים השונים, והיהודים מהווים גזע נפרד שאינו בר שינוי.
- התבססות על רעיונות מן המאה ה-18 ומן המאה ה-19 (כמו סוציאליזם/ רומנטיקה/ לאומיות).
- השתלבותם של היהודים בחברה נתפסה כאיום על החברה.

(חורבן וגבורה, עמ' 14-16)

הצג פעולה שנקטו הנאצים נגד היהודים עד פרוץ מלחמת העולם השנייה

- תעמולה אנטישמית גזענית נגד היהודים.
- חרם כלכלי.
- חוק החזרת הפקידות המקצועית על כנה.
- שריפת הספרים.
- הוצאת התלמידים היהודים מבתי הספר.
- חוקי נירנברג שביטלו את האזרחות של יהודי גרמניה / אסרו נישואים בין יהודים לארים / אסרו הנפת דגל הרייך.
- עידוד הגירה.
- אריזציה: נישול היהודים מרכושם.
- איסור שחיטה כשרה.
- ליל הבדולח, שבו נהרסו מאות בתי כנסת / נרצחו כ־100 יהודים / נשלחו עשרות אלפי יהודים למחנות ריכוז.
- גירוש ז'בוונשין של יהודים בעלי נתינות פולנית.
- הוספת האות ז' לדרכון היהודי.
- הוספת השמות — ישראל ושרה.

(חורבן וגבורה, עמ' 14-16)

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

שימו לב:

התלמידים לא דייקו בחלק של האנטישמיות המודרנית. נראה שלא כולם הבינו מה מייחד אותה בתקופתה, והחסירו את הביסוס על תורת הגזע, או את האיום של היהודים על החברה. כמו כן תלמידים רבים התבלבלו בין גזירות הנאצים לפני המלחמה בגרמניה לבין גזירות אחרי פרוץ המלחמה במדינות הכבושות.

המלצות למורה:

חשוב לתרגל השוואה בין האנטישמיות המסורתית לאנטישמיות המודרנית. כמו כן, ניתן להשוות בעזרת ציר הזמן, על פני התקופות השונות- ימי הביניים והעת החדשה. חשוב לתרגל הבנת אירועים בתקופת השואה על-פני ציר הזמן.

9. הצג קושי אחד שעימו התמודדו ראשי היודנראט בגטאות בתקופת השואה. ציין שתי דוגמאות לניסיונות של היודנראט לשפר את חיי היהודים בגטו.

מטלות השאלה:

ידע: הבנת המושג יודנראט

הבנת המציאות בגטו

קשיים של ראשי יודנראט בשואה

ניסיונות התמודדות עם החיים בגטו

פעילות היודנראט לשיפור המצב בגטו

מיומנויות:

הבנת מורכבות של החיים בגטו

הבנת ציר הזמן עליו מדברים בשאלה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

תשובות אפשריות:

הצג קושי אחד של ראשי היודנראט בגטאות בתקופה השואה

- הקושי היה לקבל את המינוי, שכן הם היו מחויבים לציית להוראות הגרמנים.
- התפקוד שלהם הכעיס את יהודי הגטו, כיוון ששימשו זרוע מבצעית של הנאצים.
- התמודדות עם דילמות כמו אם לשתף פעולה עם דרישות הגרמנים לשלוח יהודים לעבודה/למחנות השמדה /מצד אחד הם קיוו שיוכלו למנוע במקצת את רוע הגזרה/להציל מקצת מתושבי הגטו/להציל את עצמם, ומצד אחר היה להם ברור שהוטלה עליהם משימה נוראה.
- לראשי היודנראט הייתה יכולת מצומצמת להעביר מידע או להתייעץ עם ראשי יודנראט אחרים.
- חוסר מידע / התנהגות מטעה של הגרמנים גרמה לבלבול רב.

ציין דוגמאות לניסיונות של היודנראט לשפר את חיי היהודים בגטו

- אספקת מזון
- דאגה לבריאות
- תברואה
- דיור
- מיסוי
- שיטור
- שפיטה
- הקמת בתי מלאכה
- דאגה לחינוך הילדים
- הקמת מוסדות לעזרה סוציאלית
- עידוד פעילות תרבותית

(חורבן וגבורה, עמ' 145-150)

שימו לב:

היו תלמידים שבלבלו בין קשיים של יהודים בגטו בכלל לבין הקשיים של ראשי היודנראט בפרט.

מנהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 91911. טל' 02-5604119 פקס 02-5604120

<http://www.gov.il> : "שער הממשלה"

<http://www.education.gov.il> : כתובת אתר המשרד

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

המלצות למורה:

ליצור הבחנה בין קשיים בכלל בגטו וקשיים של היודנראט
ליצור הבחנה בין התמודדות כללית להתמודדות של היודנראט.
ניתן לעשות כרטיסיות עם קשיים שונים ודרכי התמודדות ולתת לתלמידים למיין מה מתאים למי. האם יש
דברים ששייכים לשניהם?
מתוך כך לצאת לדיון על מורכבות התפקיד של היודנראט ומורכבות המציאות בתקופה זו.

10. הצג סיבה אחת להקמת תנועת המרי העברי (1945).

ציין פעולה אחת שעשתה תנועה זו.

הצג סיבה אחת לפירוק תנועת המרי העברי (1946).

מטלות השאלה:

הצגת סיבה אחת להקמת התנועה

ציין פעולה אחת שביצעה התנועה

הצגת סיבה אחת לפירוק התנועה.

מה נדרש מהתלמידים?

ידע:

הכרת ציר הזמן של האירועים בארץ ישראל מראשית מלחמת העולם השנייה והבנת הגורמים להחלטה על
הקמת תנועת המרי. היכרות עם פעולות תנועת המרי והבנת הגורמים לפירוקה.

מיומנויות: הבנת ההבדל בין גורמים לתוצאות.

תשובות אפשריות:

הצג את הסיבה להקמת תנועת המרי העברי

— האכזבה ממדיניות בריטניה לאחר סוף מלחמת העולם השנייה / בגלל המשך מדיניות הספר
הלבן / מגבלות על העלייה / מגבלות על ההתיישבות.

— התקווה שפעולה מאוחדת של כל המחותרות תביא לתוצאות טובות יותר ממה שהושג עד כה /
תוביל להקמת מדינה / תוביל לסילוק הבריטים.

— הרצון לרסן את הפורשים / להכפיף את הפורשים למרות של הנהגת היישוב.

מנהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 91911. טל' 02-5604119 פקס 02-5604120

<http://www.gov.il> : "שער הממשלה"

<http://www.education.gov.il> : כתובת אתר המשרד

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

ציין פעולה אחת של תנועת המרי

- לוחמה בבריטים ע"י מעי חבלה
- ליל הרכבות
- ליל הגשרים
- שחרור מעפילים ממחנה מעצר בעתלית
- חבלה במתקני תצפית

הצג סיבה אחת לפירוקה

- בעקבות "השבת השחורה" התברר שבריטניה מסוגלת להרוס את כוחו של היישוב. / השימוש בכוח נגד בריטניה עלול לפגוע ביישוב היהודי.
- הזעזוע מהרג של עשרות אנשים שנגרם מפיצוץ מלון "המלך דוד" בידי האצ"ל.
- החשש של הנהגת היישוב מתגובת הבריטים על פיצוץ מלון המלך דוד.
- הוויכוח בין האצ"ל להגנה, אם מלון המלך דוד פוצץ באישור תנועת המרי או לא.

(השיבה לציון, עמ' 265-266)

שימו לב:

חלק מהתלמידים נתנו את אותה סיבה פעם להקמה ופעם לפירוק.

המלצות למורה:

חשוב להדגיש בפני תלמידים שיש לתת תשובות שונות לסעיפים שונים.

11. הצג סיבה אחת שבגללה הסכימו מדינות ערב לסיים את הלחימה עם ישראל במלחמת העצמאות ולחתום על הסכמי שביתת נשק (1949).

הסבר כיצד השפיעו מלחמת העצמאות והקמת המדינה על חיי היהודים בארצות ערב.

דרישות השאלה:

הצגת סיבות להסכמת מדינות ערב לחתום על הסכמי שביתת נשק.

הסבר של ההשפעה של המלחמה על יהודים בארצות ערב.

ידע:

מלחמת העצמאות

מנהל החינוך הדתי, משרד החינוך, ירושלים 91911. טל' 02-5604119 פקס 02-5604120

כתובת אתר "שער הממשלה": <http://www.gov.il>

כתובת אתר המשרד: <http://www.education.gov.il>

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

הסכמי שביתת הנשק

מצב היהודים בארצות האסלאם

מיומנויות:

הבנת סיבה ותוצאה.

הבנת תהליכים.

תשובות אפשריות:

הצג סיבה להסכמתן של מדינות ערב לסיים את הלחימה עם ישראל לחתום על הסכמי שביתת הנשק.

— לחץ בין - לאומי על מדינות ערב.

— רצון של מדינות ערב המותשות לסיים את הלחימה.

— חשש מהמשך הלחימה בגלל הצלחות צה"ל.

— חשש מכיבוש שטחים נוספים משטחיהן.

(השיבה לציון, עמ' 309-310)

הסבר כיצד השפיעו מלחמת העצמאות והקמת המדינה על חיי היהודים בארצות ערב.

— פרצו מעשי איבה / מהומות כלפי היהודים בארצות האסלאם שהתגברו ככל שצבאות ערב נחלו מפלות / חייהם של היהודים נעשו בלתי נסבלים/ היהודים נתפסו בעיני המוסלמים כחלק מהאויב הישראלי.

— עלייה לארץ / הגברת הרצון לעלות לארץ.

— גירוש יהודים (גם תשובות ברמת דוגמא).

(השיבה לציון, 300, 309-310, 312)

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

12. בשנות השבעים, השמונים והתשעים של המאה ה־20 עלו לישראל יהודים מברית המועצות ויהודים מאתיופיה.

הצג סיבה אחת לעליית יהודי ברית המועצות, והצג סיבה אחת לעליית יהודי אתיופיה. לפניך שמות של אישים שעלו לישראל מברית המועצות ושל אישים שעלו מאתיופיה, שלמדת עליהם: יוסף מנדלביץ, נתן שרנסקי, יולי אדלשטיין, אידה נודל, יונה בוגאלה, הרב משה סלומון, פנינה תמנו שטה. בחר באחד מן האישים האלה, וציין את שמו. הצג את הפעילות שלו במדינה שעלה ממנה או את הפעילות שלו במדינת ישראל.

מטלות השאלה:

קריאת והבנת הפתיח

הצגת סיבות לעליה (שתי סיבות סה"כ)

בחירת דמות וציון שמה.

הצגת פעילות של הדמות שנבחרה.

תשובות אפשריות:

הצג סיבה לעליית יהודים מברית המועצות לשעבר

— עליה ממניעים ציוניים מובהקים

— עליה בעקבות התמוטטות ברית המועצות ופתיחתה ליציאת יהודים ממנה.

— עליה בעקבות התוהו ובוהו ששרר באזור לאחר קריסת ברית המועצות.

— בגלל שהיו להם בני משפחה או חברים במדינת ישראל.

— כיוון שארצות הברית סגרה את שעריה בפני יהודי ברית המועצות והאפשרות הנוחה להגירה הייתה מדינת

ישראל.

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

הצג סיבה לעליית יהודי אתיופיה

— שאיפה לשוב לארץ הקודש

— בעקבות פסיקת הרב עובדיה יוסף שקבע כי יהודי אתיופיה הם יהודים לכל דבר ויש לפעול למען העלאתם ארצה.

— שלטון רודני באתיופיה שהקשה על היהודים (סגירת בתי ספר יהודיים / גיוס ילדים / איסור יציאת אזרחים מהארץ / איסור על מעבר מאזור לאזור בתוך המדינה).

— בעקבות ההסכם בין ישראל לאתיופיה להעלאת יהודים לישראל.

ציין את אחד האישים והצג את הפעילות שלו

— יוסף מנדלביץ: אחד מאסירי ציון, נתפס במהלך "מבצע חתונה". נכלא ל-11 שנה עד ששוחרר ועלה למדינת ישראל.

— נתן שרנסקי: פעיל ציוני בברית המועצות לשעבר. / נכלא ונשלח לסיביר. שם היה תשע שנים. לאחר מאבק של מדינת ישראל ומדינות המערב ושל אשתו אביטל הוא שוחרר ועלה לישראל.

— יולי אדלשטיין: מסורב עלייה ופעיל ציוני. התקרב ליהדות ולציונות. נידון לשלוש שנות מאסר במחנה כפייה. לאחר שחרורו עלה לישראל.

— אידה נודל: ביקשה להגר מברית המועצות, אך בקשתה נדחתה פעמים רבות. ניהלה מאבק נגד הפגיעה בזכויות האדם בברית המועצות. נידונה לארבע שנות מאסר בסיביר. לאחר ששוחררה עלתה לארץ.

— יונה בוגאלה: מחנך ואיש ציבור שעשה רבות למען עליית הקהילה היהודית באתיופיה למדינת ישראל. נשלח כילד לארץ-ישראל וחזר לאתיופיה כאיש חינוך. לאחר שנשקפה סכנה לחייו באתיופיה בגלל רדיפת המורים היהודים עלה לישראל.

— הרב משה סלומון — עלה לארץ מאתיופיה כשהיה בן שמונה לאחר מסע רגלי מפרך במבצע משה. פעל רבות להשתלבותם של בני הקהילה בחברה הישראלית.

— פנינה תמנונ'שטה: עורכת דין / עיתונאית / פעילה חברתית לקידום של עולי אתיופיה / הייתה חברת כנסת ראשונה מבין בנות העדה האתיופית.

(השיבה לציון, עמ' 351-357)

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי
הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

שימו לב:

חלק מהתלמידים התבלבלו בין שמות האנשים השונים. חשוב בסיום ספר לתרגל אישים שונים כדי למנוע טעויות

המלצות למורה:

ניתן ליצור קיר דמויות, או לעשות משחקים שונים סביב הדמויות כדי למנוע טעויות.